

УДК 343.148

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.143>

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Шнайдер К.Б.,

*аспірантка кафедри криміналістичного забезпечення**та судових експертиз ННІ № 2**Національної академії внутрішніх справ**ORCID: 0009-0006-8979-248X*

Шнайдер К.Б. Загальні засади використання спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель.

В статті обґрунтовано доцільність використання спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель. Доведено актуальність дослідження нормативно-правового регулювання використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері. Запропоновано власне визначення спеціальних знань як комплексу теоретичних знань та практичних навичок, набутих в результаті спеціалізованої освіти та професійної діяльності, які не є загальновідомими і використовуються для детального розслідування кримінальних правопорушень і вирішення завдань судочинства. Встановлено, що до кола спеціалістів як суб'єктів криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель на підзаконному нормативно-правовому рівні віднесено й інспекторів-криміналістів, старших інспекторів-криміналістів, техніків-криміналістів та працівників Експертної служби Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) у складі спеціалізованої пересувної лабораторії. Доведено наявність процесуальної та не процесуальної форм використання спеціальних знань для розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель. З'ясовано, що спеціаліст як особа, яка в силу своїх посадових обов'язків виконує функції, передбачені кримінальним-процесуальним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами, використовуючи свої спеціальні знання і навички; не будучи зацікавленою у результатах розслідування; не проводячи попередньо ревізій, перевірок, аудиту, моніторингу є одним із суб'єктів криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель. Встановлено, що чинне нормативно-правове регулювання форм використання спеціальних знань під час розсліду-

вань кримінальних правопорушень в цілому, у сфері публічних закупівель зокрема, до суб'єктів криміналістичного забезпечення відносить й спеціалістів-криміналістів, які залучаються до кримінального провадження як спеціалісти у встановленому законодавством порядку.

Ключові слова: кримінальне провадження, спеціальні знання, спеціаліст, інспектор-криміналіст, досудове розслідування, публічні закупівлі.

Shnaider K.B. General principles of the use of special knowledge in the process of investigation of criminal offences in the field of public procurement.

The article substantiates the expediency of using specialised knowledge in the process of investigation of criminal offences in the field of public procurement. The author proves the relevance of studying the legal regulation of the use of special knowledge in the course of investigation of criminal offences in this area. The author proposes her own definition of specialised knowledge as a complex of theoretical knowledge and practical skills acquired as a result of specialised education and professional activity which are not generally known and are used for detailed investigation of criminal offences and solving the tasks of legal proceedings. The author establishes that the circle of specialists as subjects of forensic support for the investigation of criminal offences in the field of public procurement at the by-law regulatory level includes criminal investigators, senior criminal investigators, criminal technicians and employees of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine Expert Service as part of a specialised mobile laboratory. The author proves that there are procedural and non-procedural forms of using specialised knowledge to investigate criminal offences in the field of public procurement. It is established that a specialist, as a person who, by virtue of his/her official duties, performs the functions provided for by the Criminal Procedural Code of Ukraine and other regulatory legal acts, using his/her special

knowledge and skills; without being interested in the results of the investigation; without conducting preliminary audits, inspections, audits, monitoring, is one of the subjects of forensic support for the investigation of criminal offences in the field of public procurement. It is established that the current regulatory framework for the use of specialised knowledge in the course of investigations of criminal offences in general, and in the area of public procurement in particular, also includes criminalists who are involved in criminal proceedings as specialists in accordance with the procedure established by law.

Key words: criminal proceedings, specialised knowledge, specialist, criminal investigator, pre-trial investigation, public procurement.

Постановка проблеми. Досліджуючи проблематику використання спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, слід констатувати той факт, що практично, залучення спеціалістів або судових експертів має місце у кожному випадку. Зважаючи на те, що процес розслідування кримінальних правопорушень, відповідно до чинного кримінально процесуального законодавства здійснюється уповноваженими особам або органом, які є компетентними у галузі юриспруденції, криміналістики, інших галузей наукового знання, однак їх обсяг знань є недостатнім для забезпечення належного розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель. З огляду на специфічність сфери публічних закупівель, сміливо можна стверджувати про відсутність належного обсягу знань та навичок у суб'єкта цієї діяльності, що зумовлює перепони для ефективного збирання, аналізу, оцінки й використання інформації, встановлення конкретних фактів, виявлення прихованих зв'язків, властивостей, ознак досліджуваних об'єктів, виконання інших завдань. З цих причин та з метою встановлення істини у кримінальній провадженні, суб'єкт діяльності з розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель наділений правом залучати спеціалістів у ході вирішення запитань, що належать до їх фаховості.

Метою статті є дослідження нормативно-правового регулювання використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель

Стан опрацювання проблематики. Обрана тематика дослідження неодноразово була предметом вивчення й аналізу такими вченими процесуалістами та криміналістами як: Л. Ароцкер, О. Бандурка, А. Волобуєв, В. Гончаренко, Ю. Грошевий, В. Журавель, А. Іщенко, Н. Клименко, І. Когутич, В. Коновалова, М. Костиць-

кий, В. Лисиченко, В. Лисенко, Г. Матусовський, І. Пиріг, М. Погорецький, М. Салтевський, М. Сегай, Р. Степанюк, П. Цимбал, В. Шепітько, М. Щербаковський і ін. Водночас, попри множинні дискусії [1, с. 232] з приводу визначень, форм, видів, засад спеціальних знань, науковці, все ж таки, сходяться до спільної позиції про те, що їх використання необхідно для належного розслідування кримінальних правопорушень в цілому, у й сфері публічних закупівель зокрема. А також значно підвищує якість проведеного досудового розслідування. З огляду на глибокі напрацювання вчених з питань загальних засад використання спеціальних знань, то вбачаємо за необхідне, задля задоволення потреб судово-слідчої практики, опрацювати обрану тематику не у контексті принципів, а зі сторони нормативно-правового регулювання використання спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель.

Виклад основного матеріалу. Термін «спеціальні знання» часто інтерпретується як комплекс знань, які володіє особа у певній галузі чи сфері, притаманні обмеженій кількості фахівців. Ці знання вирізняються тим, що не є відомими чи доступними широкій публіці.

Дані, які стосуються «спеціальних знань», є результатом професійної підготовки та практичного досвіду, що підтверджується інтерпретацією В. Шепітька, який визначає цей термін як систему об'єктивних наукових даних або навичок, отриманих через вищу професійну освіту, наукову діяльність та практичний досвід [2, с. 11]. М. Салтевський додатково уточнює, що спеціальні знання постійно удосконалюються та використовуються у різних сферах людської діяльності, за винятком професійних знань, що використовуються у кримінальних розслідуваннях, що є необхідним для глибокого розуміння та розслідування правопорушень, а також для їхнього розгляду в судових інстанціях [3, с. 397].

Концепція «спеціальних знань» також розглядається П. Цимбалом, М. Федорчуком та Я. Варшавцем як знання, що розвинені науковою думкою і інтегровані у практичну професійну діяльність, якими володіють переважно особи, що отримали спеціалізовану вищу освіту [4, с. 376]. Вони відзначають, що використання таких знань зосереджене серед обізнаних осіб, що відображає їхню унікальність і специфіку в застосуванні в певних професійних контекстах.

Визначення, яке пропонує В. Коваленко, виокремлює специфіку ставлення до спеціальних знань у професійних колах. Він пояснює, що спеціальні знання охоплюють не лише наукові і практичні аспекти, але й навички, які відповідають передовим стандартам у відповідних

секторах діяльності (за винятком правових галузей), і їхнє застосування є ключовим у процесах розслідувань злочинів та судового розгляду з метою підтримки правосуддя [5, с. 46]. Цю позицію підтримує також Є.Д. Лук'янчиков [6, с. 177]. М. Щербаковський додає, що спеціальні знання спеціаліста становлять систематизовану інформацію з різних наукових та практичних галузей, здобуту через академічну підготовку та практичний досвід. Такі знання застосовуються для аналізу, оцінки доказів і прийняття процесуальних рішень у сфері кримінального судочинства. Також вони використовуються у не процесуальній формі з метою виявлення і аналізу доказової інформації [7, с. 38].

З урахуванням цих перспектив, пропонуємо власне визначення поняття «спеціальні знання», яке можна визначити як комплекс теоретичних знань та практичних навичок, набутих в результаті спеціалізованої освіти та професійної діяльності, які не є загальновідомими і використовуються для детального розслідування кримінальних правопорушень і вирішення завдань судочинства.

Згідно з нормами кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), основні форми використання спеціальних знань включають залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 224, 228, 234, 236, 237, 240, 245 КПК України), проведення експертизи (ст. 242, 243 КПК України), та надання консультацій спеціалістами (ст. 71 КПК України) [8]. Разом з тим, досліджуючи нормативно-правове регулювання проблематики використання спеціальних знань, необхідно звернути увагу й на Інструкцію про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджену Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 03.11.2015 р. [9]. У ній визначено, що під спеціалістами слід вважати наступних суб'єктів криміналістичного забезпечення: інспектори-криміналісти, старші інспектори-криміналісти, техніки-криміналісти, а в разі утворення секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій – керівники зазначених секторів, які входять до структури відповідних органів досудового розслідування (далі - інспектори-криміналісти), та працівники Експертної служби МВС у складі спеціалізованої пересувної лабораторії [9]. Причём, закріплено й роз'яснення, кого слід відносити до спеціалістів, а саме, осіб, які володіють спеціальними знаннями та можуть надавати консультації під час досудового розслідування з питань, що потребують спеціальних знань і навичок та залучені як спеціалісти для надання безпосередньої

технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування.

Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 575 від 07 липня 2017 р. було затверджено Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, де визначено, що до повноважень спеціаліста-криміналіста на місці події належить також надання консультацій слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань та навичок [10]. Таким чином, спеціальні знання в контексті кримінальних розслідувань можуть включати в себе залучення фахівців з різних областей для проведення експертизи, забезпечення технічної підтримки слідчих, або надання спеціальних консультацій.

Разом з тим, серед науковців немає єдиної думки щодо форм використання спеціальних знань у межах кримінальних розслідувань у сфері публічних закупівель. Однак, науковці класифікують форми використання спеціальних знань на процесуальні та не процесуальні. Так, Н. Косміна, до процесуальних форм відносить залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій, виконання судових експертиз, а також допит експертів. Не процесуальні форми, згідно з думкою цієї вченої, охоплюють проведення ревізій, спеціалізовані консультації, довідкову допомогу, відомчі розслідування, перевірочні дослідження, допомогу в підготовці технічних засобів, участь обізнаних осіб у оперативно-розшукових заходах та використання спеціальних знань слідчими, дізнавачами та оперативними працівниками [11, с. 10]. Водночас, існує й інша позиція науковців, що пропонують здійснювати класифікацію використання спеціальних знань саме за видом діяльності, обґрунтовуючи цей підхід тим, що за своєю сутністю спеціальні знання не можуть мати процесуальний або ж не процесуальний характер, чітко визначатися або не визначатися в законі [12, с. 46]. Наведене дає підстави для формування позиції про те, що межа розмежування форм використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель є доволі умовною. Зважаючи на специфіку цієї категорії розслідуваних кримінальних правопорушень, умовно, за формою їх використання, можливо поділити на наступні групи: 1) процесуальна форма, як от залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; надання письмового пояснення спеціаліста як додатку до протоколу слідчої (розшукової) дії; надання висновку спеціаліста у кримінальних провадженнях у сфері публічних закупівель; 2) консультаційна форма, результати якої підлягають додатковій оцінці за критеріями на-

лежності та допустимості щодо можливості визнання наданих документів як джерела доказів як от висновки ревізій та акти перевірок; 3) не процесуальна форма: попередні експрес дослідження слідів кримінального правопорушення; перевірка за криміналістичними обліками та інформаційно-довідковими базами; усні консультації спеціаліста; використання власних спеціальних знань слідчим, дізнавачем, прокурором тощо.

Під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель процесуальні форми використання спеціальних знань застосовуються у двох випадках: по-перше, для самостійного вирішення певних завдань розслідування; по-друге, для перевірки фактів, що були встановлені не процесуальним шляхом [13, с. 238]. Відповідно до ч. 1 ст. 71 КПК України суб'єктом застосування процесуальної форми використання спеціальних знань є спеціаліст. В той же час, кримінально-процесуальне законодавство під спеціалістом розуміє особу, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [8].

Розглядаючи через призму форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, слід звернути увагу на Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 257 від 16.03.2020 р., де п. 3 якого закріплено, що метою ІП «СЛІД» визначено забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки діяльності органів (підрозділів) поліції, спрямованої на запобігання та розслідування кримінальних правопорушень [14]. Причём, інформація про об'єкти, що були вилучені під час проведення слідчих (розшукових) у ході розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, вноситься відповідальними особами – спеціалістами-криміналістами, які залучаються до проведення таких дій як спеціалісти у встановленому законодавством порядку. Варто наголосити й на тому, що на цю особу покладено обов'язок забезпечувати повноту і своєчасність внесеної ним інформації до ІП «СЛІД» протягом 24 годин з часу завершення відповідної слідчої (розшукової) дії.

У контексті дослідження проблематики використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель слід зауважити, що суб'єкти криміналістичного забезпечення такі як спеціалісти-криміналісти, повинні відповідати певним умовам. Зокрема, по-перше, володіти спеціальними знаннями і навичками; по-друге, бути не

зацікавленими у результатах розслідування; по-третє, не проводити ревізій, перевірок, аудиту матеріалів, які використовуються у конкретному кримінальному провадженні у сфері публічних закупівель.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що спеціальні знання під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель суттєво впливають на хід розслідування. Ґрунтуючись на наукових здобутках вчених та враховуючи аналітичні результати вивчення практики досудового розслідування, можемо відмітити наявність процесуальної, консультаційної та не процесуальної форм використання спеціальних знань для розслідування зазначених правопорушень.

Спеціаліст як особа, яка в силу своїх посадових обов'язків виконує функції, передбачені КПК України та іншими підзаконними нормативно-правовими актами, використовуючи свої спеціальні знання і навички; не будучи зацікавленою у результатах розслідування; не проводячи попередньо ревізій, перевірок, аудиту, моніторингу є одним із суб'єктів криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Харкевич Ю.І. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з державним фінансуванням галузі охорони здоров'я в умовах Пандемії. *Вісник кримінального судочинства*. № 3-4. 2022. С. 232–242.
2. Шепітько В.Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. 64 с.
3. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : [підручник для вузів]. / М.В. Салтевський. К. : Кондор, 2005. 588 с.
4. Цимбал П.В., Федорчук М.А., Варшавець Я.Л. Співвідношення поняття «спеціальні знання» із суміжними поняттями у кримінальному провадженні. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ–Маріуполь, 2018. С. 376.
5. Коваленко В.В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. 248 с.
6. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є., Микитенко О.Б. Співвідношення висновку експерта з висновком криміналіста у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного універ-*

- ситету. Серія: Право. Т. 2. № 76. 2023. С. 172–177.
7. Щербаковський М.Г. Проведення експертизи під час судового розгляду. Ароцкерівські читання: зб. матер. засідання, присвяченого 85-річчю від дня народження видатного вченого-криміналіста Л.Ю. Ароцкера (м. Суми, 1-2 листопада 2012 р.). Харків: Харківськ. наук.-досл. інститут судових експертиз, 2012. – С. 37–39.
 8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
 9. Наказ МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#n14>.
 10. Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#n4>.
 11. Косміна Н.М. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2011. 21 с.
 12. Бідняк Г.С. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств: монографія, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. 2019. 152 с.
 13. Курман О.В. Використання спеціальних економічних знань на досудовому розслідування. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 3. 2022. С. 238–241.
 14. Наказ МВС України від 16.03.2020 р. № 257 «Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0319-20#Text>.